

ההשפעה של החשיבה הכלכלית על דיני איכות הסביבה בישראל: מבט ביקורתי

מאת
אורן פרז*

תקציר

מאמר זה מציג ביקורת כללית על תפיסת הרגולציה בכתיבה הכלכלית ועל אתוס ההנדוס החברתי העומד בבסיסה. ביקורת זו מבוססת על המודל התיאורטי של תורת המערכות (systems theory). תורת המערכות מצביעה, ראשית, על הקושי בביסוסה של מערכת הרגולציה הסביבתית על תכלית אחת, אשר בהקשר של הכלכלה הסביבתית מתפרשת כהשאה תועלתנית של הרווחה המצרפית. שנית, תורת המערכות מציבה סימן שאלה ביחס ליומרה הטלאולוגית של הכלכלה הסביבתית. אחד הכשלים המרכזיים של המודל הכלכלי טמון בכל שהוא אינו נותן ביטוי ראוי לאופן שבו הדינמיקה האוטונומית של מערכות המשפט והפוליטיקה משפיעה על תהליך הרגולציה. המאמר יטען בהקשר זה כי ההטעמה של מושגים כלכליים בשיח המשפטי ובשיח הפוליטי כרוכה בתהליכים של טרנספורמציה והבניה סמנטיות, אשר יוצרים פער בין הפרשנות של מושגים אלה בכתיבה הכלכלית לבין פרשנותם ויישומם במרחבי הפוליטיקה והמשפט. פער זה עלול לפגוע באפקטיביות של התוצר הרגולטורי הסופי. על מנת לבחון את הטיעון התיאורטי האמור, המאמר מתחקה אחר האופנים שבהם המשפט והמערכת הפוליטית בישראל משפיעים על הרעיונות הכלכליים המתגלגלים לפתחם, תוך עיון בשלושה מקרי-בוטן: היטלים סביבתיים, חוק הפיקדון ורטוריקת הענישה בפסיקה הסביבתית הפלילית. בחינה זו חושפת פערים משמעותיים בין המודל הכלכלי וביטוייו במערכת הפוליטית ובמערכת המשפט. בהסתמך על המצע התיאורטי של תורת המערכות והניתוח האמפירי, המאמר מצביע על שלושה אתגרים עיקריים שהפרויקט הרגולטורי צריך להתמודד איתם: (1) עיצוב מדיניות רגולטורית במציאות חברתית של ריבוי תכליות ללא סמכות-על נורמטיבית; (2) התמודדות עם אי-הוודאות הכרוכה בהתערבות מתוכננת בחברה דיפרנציאלית, שבה האינטראקציה בין המערכות החברתיות השונות היא מורכבת ולא-ליניארית, ותמונת-העולם העומדת לרשות המתכנן היא רב-הקשרית; (3) שימוש יצירתי בקודים הדיסקורסיביים של כל אחת מהמערכות מבלי לסכן את הדינמיקה האוטונומית שלהן. המאמר משרטט קווים ראשוניים למדיניות סביבתית שנותנת מענה לאתגרים אלה.

* מרצה בכיר, הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת בר אילן. Perez@mail.biu.ac.il. אני מבקש להודות לעדי איל, לצילי דגן ולעופר קוט על הערותיהם על גרסה מוקדמת של מאמר זה, וכן לאיתן רייף על עזרתו המסורה במחקר. תודה מסורה גם לתלמידי הסדנה למשפט וסביבה בפקולטה למשפטים באוניברסיטת תל-אביב, שבה הוצג המאמר, ולחברי המערכת של עיוני משפט על הערותיהם.